

Emre KARTALOĞLU
Gelirler Kontrolörü

Umut MENGÜVERDİ
Stj. Gelirler Kontrolörü

VERGİ USUL KANUNU HÜKÜMLERİ ÇERÇEVESİNDE ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI AYIRMA UYGULAMASI VE ÖZELLİK ARZ EDEN HUSUSLAR

I.Giriş

Bilindiği üzere, vergi mevzuatımız ticari ve zirai faaliyetlerden elde edilen kazançlarda tahakkuk esasını benimsemiştir. Buna göre, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri vergi matrahlarını tespit ederken faaliyetleri ile ilgili kazançlarını tahsil edip etmediklerine bakmaksızın vergi matrahlarına dahil edeceklerdir. Dolayısıyla, ticari ve zirai kazanç sahipleri fiilen ellerine geçmeyen kazançlarını bir başka deyişle lehlerine tahakkuk eden alacaklarını vergi matrahlarına dahil etmek durumundadırlar.

İşletmelerin bir kısım alacaklarının tahsili, borçlunun borcunu inkar etmesi veya borcun meblağ ve vadesinde anlaşmazlık çıkması gibi nedenlerle, şüpheli hale gelmiş olabilir. İşte, vergi mevzuatımız mükelleflere tahsili şüpheli hale gelen alacakları için karşılık ayırma imkanı tanımıştır. Ayrılan karşılıklar vergi matrahının tespitinde gider olarak dikkate alınacaktır. Böylece, tahsil edilmediği halde vergi matrahına dahil edilip vergisi ödenen bu tür şüpheli alacakların işletme özkaynaklarında meydana getirebileceği muhtemel azalmalar giderilmiş olacaktır.

Çalışmada 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na göre karşılık ayrılacak alacaklar, karşılık ayırmanın şartları, karşılığın ayrılacağı dönem ve özellik arz eden durumlar ile karşılık ayrılan alacakların tahsil edilmesi açıklanacaktır.

II.Karşılık Ayrılacak Alacaklar

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun "Şüpheli Alacaklar" başlıklı 323. maddesinde hangi alacaklar için karşılık ayrılacağı belirtilmemiştir. Söz konusu Kanun'un 1. fıkrasında "*.....ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak .....*" demek suretiyle şüpheli hale gelen hangi alacaklar için karşılık ayrılacağını şarta bağlamıştır. Dolayısıyla, işletme ile ilgili olmayan bir başka deyişle, hasılat hesaplarına intikal etmeyen alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir. Zira, karşılık ayırma tahsil edilmediği halde vergi matrahına dahil edilip vergisi ödenen ancak, çeşitli nedenlerle tahsili şüpheli hale gelen alacakların işletme özkaynaklarında meydana getirebileceği muhtemel azalmaları telafi etmek için getirilmiş bir müessesedir. Bunun yanında, şüpheli hale geldiği iddia edilen bir alacağın, mal teslimi veya hizmet ifası nedeniyle doğduğunun, fatura ve benzeri belgelerle tevsik edilebilmesi gerekmektedir.

III.Karşılık Ayırma Şartları

A.Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır:

Karşılık ayrılacak alacağın doğrudan doğruya iş ve işletme ile ilgili olması gerekmektedir. Başka bir deyişle işletmeye ait olmayan veya işletme ile ilgili olup da ticari

veya zirai faaliyetin normal icapları dahilinde doğmamış alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir.

İkinci olarak, tahsili şüpheli hale gelen alacak hasılat hesaplarına kaydedilmiş olmalıdır. Çünkü, çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği üzere karşılık ayırma, ticari ve zirai kazançlarda kabul edilen tahakkuk esasının işletmelerin özsermayelerinde meydana getirebileceği muhtemel azalmaları telafi etmek için getirilmiş bir müessesedir. Dolayısıyla, vergi matrahının tespitinde dikkate alınmayan alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir.

B.Bilanço Esasına Göre Defter Tutulması Gerekmetedir:

Şüpheli alacak karşılığı müessesesinden yararlanabilmek için ticari ve zirai kazanç sahiplerinin bilanço esasında defter tutmaları gerekmektedir. Bu durum, madde metninde “.....şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.....” denilmesinden anlaşılmaktadır. Zira, işletme hesabı esasına göre defter tutmada aktif-pasif nitelikli kayıtlar yerine gelir-gider nitelikli kayıtlar söz konusudur. Aktif-pasif nitelikli kayıtlar sadece bilanço esasına göre defter tutan mükellefler için geçerlidir. Dolayısıyla, işletme hesabı esasında defter tutan ticari ve zirai kazanç sahibi mükelleflerin şartlar gerçekleşmiş olsa dahi karşılık ayırmaları mümkün değildir.

Burada bir hususu açıklamak gerekmektedir. Bilindiği gibi, kurumlar vergisi mükelleflerinde genel olarak uygulanacak olan rejim bilanço esasındadır. Çünkü, kurumlar vergisi mükellefleri Vergi Usul Kanunu'nun 177. maddesinin (4) ve (5) numaralı bentlerine göre, birinci sınıf tüccar sayılmaktadırlar. Ancak, aynı Kanun'un 177. maddesinin (5) numaralı bendinin parantez içi hükmüne göre, ticaret şirketleri dışında kalan kurumlar vergisine tabi tüzel kişiler, Maliye Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla işletme hesabı esasına göre defter tutabilmektedirler. Buna göre, Maliye Bakanlığı'nın izni doğrultusunda işletme hesabı esasına göre defter tutan kurumlar vergisi mükelleflerinin, şüpheli hale gelen alacakları için karşılık ayırmaları mümkün değildir.⁽¹⁾

C.Alacak Teminata Bağlanmamış Olmalıdır:

Şüpheli hale gelen bir alacağa karşılık ayırabilmek için alacağın teminata bağlanmamış olması gerekmektedir. Dolayısıyla, teminata bağlanmış alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir. Yalnız, teminat alacağın sadece bir kısmını karşılamakta ise karşılık sadece alacağın teminatsız kalan kısmı için ayrılacaktır. Eğer, değerlendirme günü itibariyle değerlendirme konusu alacağın ne kadarlık kısmının teminatsız olduğu kesin olarak bilinemiyorsa alacağın tamamı teminatlı sayılır ve karşılık ayrılamaz.

Vergi mevzuatımız açısından aşağıdaki durumlardan birinin varlığı halinde alacak teminata bağlanmış sayılmaktadır.

- Menkul mal rehni veya gayrimenkul ipoteği,
- Banka teminat mektubu,
- Kefalet,
- Borçlunun kendi müşterilerinden aldığı bonoyu teminat olarak vermesi (teminat olarak verilen bonolar ödenmeyecek olursa alacaklı bonoyu kendisine ciro eden hakkında takibata başlamak suretiyle karşılık ayrılabilir)
- Haciz tatbiki,

Alacağın tahsilinin şüpheli hale gelip gelmediği değerlendirme günü itibariyle belirlenmektedir. Dolayısıyla, alacağın teminatlı olup olmadığına, vade tarihi itibariyle değil değerlendirme günü itibariyle bakılacaktır. Ancak, hesap dönemi içerisinde şüpheli hale gelip değerlendirme gününden önce teminata bağlanan veya yeni bir vade tayin edilen alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir. Karşılık ayrıldıktan sonra teminat gösterilmesi veya yeni bir vade tayin edilmesi durumunda ise iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre ayrılan karşılığın kar hesaplarına aktarılabilmesi için alacağın tahsil edilmesi beklenir.⁽²⁾ Diğer görüşe göre ise, alacakların şüpheli olup olmamaları her bir değerlendirme itibariyle birbirinden bağımsız olduğu için izleyen değerlendirme gününde teminata bağlanma yoluyla şüpheli olma niteliğini kaybettiği için ayrılan karşılığın kapatılması gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak, Danıştay'ın her iki görüşü de destekleyen kararlarının bulunduğunu belirtmek gerekir.⁽³⁾

Burada özellik arz eden bir durum olarak kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklara değinmek gerekmektedir.

Bilindiği üzere, karşılık ayırmanın altında yatan neden işletmelerin tahsil edemedikleri ancak vergisini ödedikleri alacaklarının işletme özsermayelerinde meydana getirebileceği muhtemel azalmaları telafi etmektir. Değilse, karşılık ayırma müessesesinin vergi tecil aracı olarak kullanılması gündeme gelir ki bu durum düzenlemenin ruhuna aykırılık teşkil eder; belki, 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre tecil talebine gerekçe olarak gösterilebilir. Oysa, kamu idare ve müesseselerinden olan alacakların tahsil edilememesi gibi bir durum söz konusu değildir. Belki, alacağın tahsil edileceği tarih değişebilir ancak normal şartlarda doğmuş bir alacağın kamu idare ve müesseselerinden tahsil edilememesi mümkün değildir. Dolayısıyla, kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklar için karşılık ayırmak mümkün değildir. Yalnız, Danıştay'ın şartların gerçekleşmiş olması durumunda bu türden olan alacaklar için de karşılık ayrılabilmesi doğrultusunda kararı da mevcuttur.⁽⁴⁾

D.Alacak Şüpheli Hale Gelmiş Olmalıdır:

Ticari ve zirai kazanç sahiplerinin tahsili şüpheli hale gelen alacakları için karşılık ayırma şartlarının sonucusu bu alacakların şüpheli hale gelmiş olmasıdır. Alacakların hangi durumlarda şüpheli hale gelecekleri ise madde metninde açıkça belirtilmiştir. Buna göre;

- Dava veya icra safhasında bulunan,
- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar

şüpheli hale gelmiş sayılır.

Dava ve icra safhasında bulunmadan maksat ilgili mercilere dava veya icra takip dilekçesinin verilmiş olmasıdır. Bu sayede, hukuki süreç başlatılmış olmaktadır. Ancak, tek başına bu şekil şartının yerine getirilmiş olması karşılık ayırmak için yeterli değildir. İlgili makamlara, alacağın cebren tahsili için, yapılan başvurunun ciddiyetle takip edilmesi gerekmektedir.⁽⁵⁾

Yapılan takip sonucunda alacağın tahsili için borçlunun malvarlığı üzerine haciz uygulanmış veya bir başka şekilde alacak teminata bağlanmış ise şüphelilik hali ortadan

kalktığı için ayrılan karşılığın, tahsilat beklenmeksizin, kar hesaplarına intikal ettirilmesi gerekmektedir.

İkinci olarak, protesto edilmesine veya yazılı olarak birden fazla istenmesine rağmen tahsil edilememiş olan, dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar için de, dava ve icra safhasında olmamalarına rağmen, karşılık ayırmak mümkündür. “Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük” ibaresinden ne anlaşılması gerektiği ise son derece açıktır. Buna göre, alacağın tahsil edilmesi için yapılacak masraf, alacağın kendisinden büyükse dava veya icra takibine gitmeksizin karşılık ayırmak mümkün kılınmıştır. Yalnız, alacaklarının büyük bir kısmı küçük tutarlı ise bu durumda mükellefin bu nitelikteki alacakları için karşılık ayırması mümkün değildir. Belirtmek gerekir ki; protesto işleminin noter makbuzu veya ilgili yazıların posta alındıları ile tevsik edilebilmesi gerekmektedir.

IV.Karşılığın Ayrılacağı Dönem

Madde metninde karşılık ayırma işlemine ilişkin “.....ayrılabilir.....” ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla, karşılık ayırma mükellefin inisiyatifindedir. Ancak, karşılığın ayrılacağı döneme ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Belirtilen ihtiyarılığın karşılığın ayrılacağı dönemi kapsayıp kapsamadığında ise netlik yoktur. Bu konu ile ilgili olarak, iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre, karşılık alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılmalıdır. Buna göre, karşılık ayırma, dolayısıyla yıl kazancından düşme tarihinin mükellefin ihtiyarına bırakılmasının; onları en çok kar sağladıkları yılda karşılık ayırma yoluna itecektir.⁽⁶⁾ Yine, bu görüş sahipleri, karşılık ayırmayı amortisman ayırmanın genel kuralları ile değerlendirmektedirler. İlgili yılda amortisman ayırma yoluyla gider yazılmayan bir alacağa daha sonraki dönemlerde karşılık ayırmayı bir hakkın zamanında kullanılmaması nedeniyle sonraki dönemlerde de kullanılmayacağı gerekçesi ile kabul etmemektedirler.⁽⁷⁾

İkinci görüşe göre ise, karşılık ayırmada esas olan alacağın her bir değerlendirme günü itibariyle tahsil edilebilir olup olmadığıdır; karşılık ayırma tümüyle mükellefin ihtiyarındaysa; – ki madde metninden böyle olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır - o halde, mükellefler değerlendirme günü itibariyle şüpheli durumda olan bir alacak için karşılık ayırabilmelidir. Çünkü, madde metninde karşılığın alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılacağına dair bağlayıcı bir hüküm bulunmamaktadır. Hem, karşılık ayırma ile amortisman ayırma arasında teknik olarak benzerlik olsa da her ikisi nitelik itibariyle birbirinden farklıdır. Yapılan işlemin vergi matrahına etkisi her ikisinde aksi yöndedir. Amortisman ayırmada, ilgili değer işletme bünyesine katılırken zaten gider olarak dikkate alınmaktadır. Alacak ise kayıtlara girer girmez tahakkuk ilkesi gereği hasılat hesaplarına alınıp vergi matrahına dahil edilmektedir.

Bizce de karşılık alacağın şüpheli hale geldiği dönemden sonraki bir dönemde de ayrılabilir. Bu konuda, birinci görüş sahiplerinin öne sürdüğünün aksine Vergi Usul Kanunu’nda “Amortismanlar” başlıklı 3. kısımdaki 3 bölümü de bağlayan genel prensipler bulunmamaktadır. Buna göre, “Değerleme” başlıklı 3. kitabın “Amortismanlar” başlıklı 3. kısmı birbirinden kanun sistematığı olarak bağımsız 3 bölümden oluşmaktadır. Dolayısıyla, her yılın amortismanının ancak o yıla ilişkin değerlemede dikkate alınabileceği ve herhangi bir dönemde ayrılmayan amortismanın izleyen dönemlerde ayrılamayacağına ilişkin düzenlemeler “Mevcutlarda Amortisman” başlıklı 1. bölümde yer almaktadır ve “Alacaklarda ve Sermayede Amortisman” başlıklı 2. bölümde böyle bir düzenleme yer almamaktadır. Eğer, kanun koyucu 1. bölümde bahsedilen düzenlemelerin 2. ve 3. bölümleri de kapsamasını isteseydi amortisman ayırmaya ilişkin genel prensiplerin yer aldığı genel ilkeler şeklinde ayrı bir bölümde düzenlerdi.

Nitekim, bu konu ile ilgili olarak Danıştay'ın ilk önce birinci görüş mensuplarını destekleyen kararlar vermişken izleyen dönemlerinde aksi yönde kararlar vermeye başlamıştır.^{(8) (9)}

V.Özellik Arz Eden Durumlar

A. Hatır Senetleri:

Ticari hayatta sıklıkla kullanılan hatır senetleri veya çeklerinin amacı, işletmelerin finansman ihtiyacını karşılamaktır. Yani, hatır senetleri veya çekleri ile temsil edilen alacaklar işletme hasılat hesaplarına intikal etmeyen alacaklardır. Dolayısıyla, her ne kadar işletme kayıtlarında görünse de bir mal teslimi veya hizmet ifası sonucu doğmadığı için karşılık ayırmaya konu olamazlar.

B.Aciz Vesikasına Bağlanmış Alacaklar:

Haczedilen malların paraya çevrilmesi sonucunda alacağının tamamını tahsil edemeyen alacaklıya alacağının ödenmemiş miktarını bildiren, herhangi bir resim veya harca tabi tutulamayan, daha açık bir ifadeyle borçlunun haczedilebilecek malının olmadığına ilişkin olarak İcra İflas Kanunu'nun 143. maddesi uyarınca verilen aciz vesikası; borçlunun ödeme gücünün olmadığını gösteren bir belgedir. Dolayısıyla, aciz vesikası alacaklının alacağını talep etme hakkını ortadan kaldıran bir belge değildir. Fiilen alacağın tahsil edilebilme imkanının olmadığını gösteren bir belgedir.

Borçlu hakkında aciz fişi düzenlenmesi durumunda şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılamayacağı hususunda Maliye Bakanlığı'nın 16.06.1969 gün ve 24458-323-18-23971 sayılı muktezası bulunmaktadır. Bu muktezada;

“Aciz vesikası kanaat verici bir vesika olmakla beraber, mahiyeti itibariyle alındığı tarihte borçlunun ödeme kabiliyeti olmadığını göstermekte olup, borçlu bilahare mal iktisap ettiğinde hakkında tekrar takibat yapılarak yeniden alacağın tahsili yoluna gidileceği tabidir. Dolayısıyla aciz vesikasına bağlanmış olan alacak değersiz alacak sayılmaz. Ancak şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir.”

denilmektedir.

Bizce de yukarıda yer verilen mukteza yerinde bir muktezadır; aciz vesikasına bağlanan alacaklar için Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde yer alan düzenlemeler çerçevesinde karşılık ayrılmalıdır.

C.Factoring Alacakları:

Factoring işlemi, hukukumuzda yer alan alacağın temlik sözleşmesi ile nitelik itibariyle benzer olup; yapmış oldukları satışlar nedeniyle alacaklarını belli bir vade sonucunda tahsil edecek olan işletmelerin alacak haklarını factor adı verilen şirketlere peşin olarak satmalarıdır. Bunu meslek edinen şirketlere ise factoring şirketleri denilmekte; onlar ise Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan “Factoring Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik”te, faturaya veya mal teslimi veya hizmet ifası nedeniyle doğmuş olduğunu belgeleyen kayıtlarla ispatlanabilen mal teslimi veya hizmet ifasından

dolayı doğan ve doğacak alacakları temellük ederek tahsilini üstlenip bu alacaklara karşı ödemede bulunarak finansman sağlayan şirketler olarak tanımlanmaktadır.

Bu işlem neticesinde alacağı olan ancak finansman sıkıntısı çeken işletmeler (mükellefler) finansman olanağına kavuşmaktadır. Factoring şirketi ise factor ücreti, komisyon veya benzeri adlar altındaki gelirler karşılığında ilgili alacağın tahsilatı ile ilgili riskleri üstlenir. Factoring şirketleri lehine tahakkuk edip de tahsili şüpheli hale gelen alacaklara karşılık ayrılacağına kuşku yoktur. Ancak, ayrılacak karşılık temellük edilen toplam karşılık üzerinden mi ayrılacaktır? Yoksa, factoring şirketi lehine kalan kısım üzerinden mi? İkinci olarak temellük edilen alacak için karşılık ayırma hakkı alacağını temlik eden işletmenin mi yoksa factoring şirketinin midir?

İlk konu ile ilgili olarak: “Alacak, alacağını temlik eden şirket bünyesinden çıkıp factoring şirketine geçmektedir. Dolayısıyla, karşılık ayırma hakkı factoring şirketindedir.”⁽¹⁰⁾ şeklinde görüş bulunmaktadır. Bu görüş sahipleri factoring nedeniyle alacağını temlik eden mükellefe ödenen paranın hasılat hesaplarına kaydedilmediğini belirtmekte ancak ödemenin gelir oluşturucu özelliğini göz önüne alarak Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesinde geçen “...ticari ve zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla ....” koşulu gerçekleşmektedir” savunusu yapılmaktadır.

Öte yandan, temlike konu alacak factoring şirketi lehine normal bir ticari veya zirai faaliyet kapsamında doğmuş değildir. Hasılat hesaplarına da kaydedilmeyen bu alacak için karşılık ayırmak mümkün değildir. Karşılık ancak, factoring şirketi lehine kalacak kısım üzerinden ayrılabilir görüşü de bulunmaktadır.

Bizce yukarıdaki soruların yanıtı factoring sözleşmesinin türüne göre değişmektedir. Eğer factoring işlemi rücu edilebilir factoring türünde yapılıyorsa alacağa ilişkin değerlemeler temlik eden işletme tarafından yapılacaktır. Çünkü, bu factoring türünde alacağın sadece tahsil edilme yetkisi devredilmektedir. Bir başka deyişle factoring şirketi alacağı tahsil edemeyecek olursa alacağını temellük eden işletmeye rücu etme hakkına sahiptir. Bu durumda temlike konu alacağa ayrılacak karşılık ile factoring şirketinin alacağını temlik eden işletmeye yapmış olduğu ödemeler birbirinden bağımsız olarak değerlendirilecektir. Factoring şirketi lehine tahakkuk edip hasılat hesaplarına intikal eden kısım ise şüpheli alacak karşılığı ayırma ile ilgili genel kurallar çerçevesinde değerlendirilecektir. Factoring işlemi rücu edilemez factoring türünde yapılıyorsa factoring şirketi temellük ettiği alacağı tahsil edemeyecek olursa temlik eden işletmeye rücu edemeyeceği için karşılık ayırma hakkı kendisine ait olmaktadır.

D.Döviz Cinsinden Olan Alacaklar:

Yabancı para ile olan alacaklar çeşitli ticari işlem ve ilişkilerden doğmuş olabilir. Bu alacaklar da, Türk parası ile olan alacaklarda olduğu gibi; senetli-senetsiz, vadeli-vadesiz, teminatlı-teminatsız olabilir.

Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde şüpheli hale gelen alacaklar için Türk Lirası veya yabancı para gibi bir ayırma gidilmemiştir.

Ancak, burada dikkat edilmesi gereken nokta, döviz cinsinden alacağın yurt dışından olması halinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumdaki bir alacağın şüpheli hale gelebilmesi için dava ve icra safhasında bulunması gerekmektedir. Bu ise 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul

Hukuku Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde tespit edilecek olan yargı yerlerine başvurmak suretiyle belirlenecektir. Yine, yabancılık unsuru taşıdığı için Milletlerarası Tahkimde çözülmesi gereken ihtilaflara dair alacaklar 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre tahkim davasının açılmış sayıldığı zamanda, şüpheli hale gelecektir. Dolayısıyla, karşılık bu tarih itibariyle ayrılacaktır.⁽¹¹⁾

32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Karara ilişkin 91-32/5 sayılı Tebliğ'in 22. maddesinin (vi) bendinde; yurt dışından olan alacakların şüpheli hale gelmeleri için dava açılmış olması yanında bunun ispatı için yurtdışından temin edilecek belgenin dış temsilciliklerimize onaylatılması veya Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmi Belgelerin Tasdik Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi hükümlerine göre onaylatılmış olması gerekmektedir.

Son olarak, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda şüpheli alacakların değerlemesi için farklı bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla, yabancı para cinsinden şüpheli alacakların da hesap dönemi sonunda diğer alacaklar gibi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde bir taraftan hesap dönemi sonunda şüpheli alacak tutarı değerlendirilirken, öte yandan şüpheli alacak karşılığı tutarı yapılan değerlendirme işlemine uygun hale getirilecektir. Yani, değerlendirme sonucunda kur farkı geliri olduğunda bu tutar bir yandan gelir yazılırken, öte yandan karşılık ayrılmak suretiyle zarara intikal ettirilebilecek ve sonuçta değerlemeye bağlı gelir ve gider oluşmayacaktır. Değerleme sonucu kur farkı gideri oluşması halinde ise daha önce ayrılmış bulunan karşılık tutarı azaltılacaktır.⁽¹²⁾

E. Barter Alacakları:

Barter İngilizce takas anlamına gelen bir kelimedir. Çok yalın bir tanımlama ile barter işlemi mal ve hizmet alımlarına ilişkin bedellerin para ile değil yine mal ve hizmet ile ödenmesi sistemidir. Hukukumuzdaki trampa sözleşmeleri ile nitelik itibariyle aynıdır. Batı ekonomilerinde uzun yıllardır uygulanan bu sistemin ülkemizdeki geçmişi çok uzun değildir.

Daha çok grup şirketleri arasında uygulanan bu sistemde barter organizasyonları vardır ve işleme taraf olanlar satın aldıkları mal veya hizmet bedellerini yine mal veya hizmet cinsinden ödedikleri için nakit kullanma oranı çok düşüktür. Yalnız, alınan mal ve hizmetler 9-12 aylık sürelerde satılamazsa garanti fonu adı verilen bir fon devreye girer ve işleme konu tutar nakden ödenir. Bir anlamda kredi açılmış olur. Ödeme döviz cinsinden gerçekleştirilir. Bu kredinin meydana gelecek kur farkları haricinde faiz ve benzeri maliyeti olmadığı için kredi veren diğer kuruluşların kredilerinden daha ucuzdur; zaten klasik anlamda kredi de değildir. Buna göre, barter üyesi işletme malını satar ve 9- 12 aylık sürede istediği mal veya hizmeti satın alamazsa garanti fonu devreye girer. Bu durumda mal teslimi veya hizmet ifasında bulunan işletme teslim veya ifaya konu olan tutarı döviz cinsinden alır. Mal bedeli de döviz cinsinden hesaplandığı için işletmelerin kur farkları haricinde herhangi bir kayıp veya kazançları bulunmamaktadır. Normal mal teslimi veya hizmet ifası iken farklı olan yönü işlemlerde nakit kullanılmamasıdır.⁽¹³⁾

Malı satan firma açısından alacağın şüpheli veya değersiz hale gelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü, söz konusu alacak barter şirketinin teminatı altındadır. Teminatlı bir alacağın şüpheli veya değersiz hale gelmesi ise söz konusu olamaz. Alacağın şüpheli hale gelmesi durumunda muhatap alıcı ile barter şirkettir. Dolayısıyla, barter işlemi sonucu ortaya çıkan alacağın tahsil edilememesi durumunda yargıya başvuracak olan barter şirkettir;

karşılık ayırması gereken de bu şirkettir. Bu konuda aksi görüşü savunanlar da bulunmaktadır.⁽¹⁴⁾

F. Avans Niteliğindeki Alacaklar:

Ticari hayat içerisinde mükellefler satın alacakları mal ve hizmetler için önceden avans verebilmektedirler. Bazen, vermiş oldukları bu avansları tahsil etmekte güçlük yaşayan mükellefler bu tür alacakları için karşılık ayrılabilirler midir? Bu konuyla ilgili olarak kimi görüş sahipleri karşılık ayrılabilirliğini savunmaktadırlar. Bu görüş sahiplerine göre: “Karşılık ayrılacak alacağın mutlaka hasılat hesaplarına kaydedilmiş olmasına gerek yoktur. Madde metnindeki “.....ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olmak kaydıyla.....” ifadesi yeterli bir ifadedir; verilen avans kazanç elde etmek için verilmektedir. Dolayısıyla, tahsili şüpheli hale geldiği takdirde değerlendirme günü itibarıyla karşılık ayırmada hiçbir kanuni engel bulunmamaktadır; kaldı ki madde metninde bu tür alacaklara karşılık ayırmayı men eden bir ibare yer almamaktadır.” Bu görüş sahipleri ile aynı paralelde düşünüp verilen avansların sözleşme ve benzeri nitelikte yazılı belge ile kanıtlanabilip, bu belgeye göre ödenmeyen veya geriye dönmeyen avans için karşılık ayırmanın söz konusu olabileceğini savunanlar da vardır.⁽¹⁵⁾

Diğer görüş sahipleri ise karşılık ayrılacak alacağın hasılat hesaplarına alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüş sahipleri ise: “Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesi hükmüne göre, bir alacağın karşılık ayrılmak suretiyle gider yazılabilmesi herşeyden önce söz konusu alacağın “ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili” olmasına bağlıdır. Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesinde değişiklik yapan 30.12.1980 tarih ve 2365 sayılı Kanun’un gerekçesinde, “*karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir deyişle alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerektiği* ” açıklamaları, bu görüşü savunanların temel dayanaklarını oluşturmaktadır.” tezlerini ortaya koymaktadırlar.

Tarafımızca da ikinci görüş sahipleri haklıdır; zira, karşılık ayırma müessesesi ticari ve zirai kazançlarda kabul edilen tahakkuk esasının mükellefler üzerinde yol açabileceği birtakım olumsuzlukları bertaraf etmek için getirilmiştir. Bu durum, bir önceki paragrafta yer verilen 2365 sayılı Kanun’un gerekçesi ile de uyum göstermektedir. Dolayısıyla; ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile de ilgili olsa daha önceden hasılat hesaplarına alınmak suretiyle vergi matrahına dahil edilmeyen alacak niteliğindeki avanslar için de karşılık ayrılabilirliğini kabul etmek isabetli olmayacaktır.

Bu konu ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı vermiş olduğu bir muktezada, peşin ödemeler karşılığında alınması gereken malların alınmaması ve firmanın işyerini terk ederek izini kaybettirmesi durumunda, bu alacak için dava açılmış olsa da Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesi kapsamında değerlendirilerek şüpheli alacak karşılığı ayrılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir.⁽¹⁶⁾

G. İflas Halinde Karşılık Ayırma:

Bilindiği üzere, dava veya icra safhasında bulunma alacağın tahsilinin şüpheli hale geldiği anlamını taşır. Dolayısıyla, mükellefler alacaklarını iflas masasına kaydetmek koşulu ile karşılık ayrılabilirlerdir.

Borçlu, İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre konkordato talep edecek olursa alacaklı, iki farklı işlem yapacaktır. Eğer, daha önceden hiç karşılık ayrılmamışsa konkordato ile alacağın tahsilinden vazgeçilen kısmı vazgeçilen alacak olarak muhasebeleştirilecektir. Kalan kısmın tahsili mahkeme kararı ile garanti altına alındığı için teminatlı sayılacak ve karşılık ayrılamayacaktır. Daha önceden karşılık ayrılan bir alacak için konkordato talep edilmesi durumunda, ayrılan karşılığın teminata bağlanan kısmına isabet eden kısmı kar hesaplarına aktarılır.

H.İştiraklerden Olan Alacaklar:

Holdinglelerin üçüncü şahıs ve şirketlerden olan alacakları ile iştirakleri ve kendisine bağlı şirketlerinden olan alacakları arasında bir fark yoktur. Hukuken, her iki alacak türü de aynı nitelikteki alacaklardır. Bu bakımdan öngörülen şartları taşımaları koşuluyla, holdingleler bağlı kuruluşları ve iştiraklerinden doğan alacakları için de şüpheli hale geldiği dönemde karşılık ayırmak suretiyle zarar yazabilirler. Ancak, bu durum değerlendirilirken, birbirleri arasında sermaye ilişkisi olan şirketlerin muvazaalı işlem yapmadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin ana kuruluş ve/veya iştirakleri ile esas faaliyet konusu dışındaki işlemlerden (ödünç verme, kefalet vb.) doğan alacakları ise yukarıda belirtilen genel prensip uyarınca (karşılık ayrılacak alacağın daha önce hasılat yazılmış bir alacak olması prensibi) karşılık uygulamasına konu edilemeyecektir. Çünkü bu nitelikteki alacakların hasılat hesapları ile ilişkisi bulunmamaktadır.

Nitekim Danıştay 4. Dairesi tarafından verilen 25.11.1992 tarih ve E:1992/839, K:1992/5015 sayılı kararda, holdinglelerin, iştiraklerinden olan ve tahsil edilemeyen alacakları için karşılık ayırabilecekleri belirtilmiştir.

Burada mükelleflerin birbirlerinden olan karşılıklı alacakları için karşılık ayırıp ayıramayacaklarına değinmemiz gerekmektedir. Eğer iki ayrı mükellef birbirlerine karşı alacaklı durumda iseler ve Borçlar Kanunu hükümleri çerçevesinde takas beyanında bulunmamışlarsa şüphelilik şartlarını yerine getiren alacakları için karşılık ayırabileceklerdir. Eğer takas beyanında bulunmuş ise karşılık kalan alacağın takas sonucu silinmeyen kısmına isabet eden kısım için ayrılabilir.⁽¹⁷⁾

Kurumların devri durumuna da değinmemiz gerekirse, devralınan kurum bünyesinde teşekkül etmiş bir alacağa, şüpheli alacak karşılığı ayırma ile ilgili şartlar gerçekleştiğinde, devralan kurum bünyesinde karşılık ayrılmasına kanuni bir engel söz konusu değildir.⁽¹⁸⁾

Eğer alacak adi ortaklıktan ise, ortakların şahsen ve müteselsilen sorumlu olmalarından dolayı, alacaklı her bir ortak hakkında takibat yaptırıp bu takibatları sonuçsuz kalmadıkça karşılık ayıramaz. Aynı durum, kollektif şirketlerden olan alacaklar için de geçerlidir.⁽¹⁹⁾

I.Mevduat ve Repo:

Bilindiği gibi işletmeler ellerindeki nakit fazlalıklarını repoda veya mevduat hesaplarında değerlendirdikleri gibi ellerindeki kaynakların bir kısmını banka ve benzeri kuruluşlarda tutarlar. İşte mükelleflerin bu tür alacaklarının tahsilinde güçlük olması durumunda şüpheli alacak karşılığı ayırmaları mümkün değildir.

Yine Bakanlar Kurulu Kararı ile bankacılık işlemleri yapma izinleri iptal edilen bankalarda bulunan paralar için karşılık ayırmak bu paralar hasılat hesaplarına girmediği için mümkün değildir. Ancak, Danıştay'ın bu türden olan alacaklar için de karşılık ayrılacağı yönünde kararı mevcuttur.⁽²⁰⁾

VI.Karşılık Ayrılan Alacağın Tahsil Edilmesi

Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinin son fıkrasında “*Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları, tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir.*” hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla, borçlunun sonradan ortaya çıkması veya borçlunun borcunu daha sonra ödeyebilir hale gelmesi gibi durumlarda, şüpheli hale gelen alacak tahsil edildiğinde dönem kazancına ilave edilecektir. Bu durumda, ayrılan karşılık, “644-Konusu Kalmayan Karşılıklar” hesabına kaydedilecek ve dönem kazancının tespitinde gelir olarak dikkate alınacaktır.⁽²¹⁾

VII.Sonuç

Yukarıda, şüpheli ticari alacak karşılığı ayırma uygulaması ayrıntılı olarak açıklandı ve konu ile ilgili özellik arz eden hususlar üzerinde duruldu. Bu kapsamda, hatır senetleri için karşılık ayrılamayacağı, aciz vesikasına bağlanan alacaklar için karşılık ayrılacağı, faktoring ve barter alacakları ile döviz cinsinden ve yurt dışından olan alacaklarda ne şekilde işlem yapılması gerektiği belirtildi.

Emre KARTALOĞLU
Gelirler Kontrolörü

Umut MENGÜVERDİ
Stj. Gelirler Kontrolörü

Dipnotlar:

⁽¹⁾Tüm Yönleriyle Kurumlar Vergisi Rehberi, Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Şubat 2005, syf.377.

⁽²⁾ Yılmaz Özbacı, Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları,Ocak-2005, syf. 842

⁽³⁾Danıştay 4. Dairesinin 1970/9190 esas, 1973/927 karar numaralı 28.02.1973 tarihli kararı

⁽⁴⁾Danıştay 3. Dairesi'nin 1995/3262 Esas ve 1997/1717 Karar sayılı 07.05.1997 tarihli kararı

⁽⁵⁾Danıştay 3. Dairesinin 1986/2768 esas, 1987/1552 karar numaralı 16.06.1987 tarihli kararı.

⁽⁶⁾ Tüm Yönleriyle Kurumlar Vergisi Rehberi, Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Şubat 2005, syf.382

⁽⁷⁾ Ali Uysal, Nurettin Eroğlu, Açıklamalı ve İçtihatlı Vergi Usul Kanunu, Ankara,2005, syf. 593.

⁽⁸⁾Danıştay 4. Dairesinin 1970/6370 esas, 1972/1324 karar numaralı 02.03.1972 tarihli kararı

⁽⁹⁾Danıştay 4. Dairesinin 1992/719 esas, 1992/4809 karar numaralı 10.11.1992 tarihli kararı

- (10) Filiz Aydın, “Şüpheli Alacaklarda Değerleme” Vergi Sorunları, Ocak-2004 syf.149
- (11) Beytullah Yurttutan, “Yurtdışından Olan Alacaklarda Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması” Vergi Sorunları, Mayıs-2004.
- (12) Tüm Yönleriyle Kurumlar Vergisi Rehberi, Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Şubat 2005, syf.387
- (13) Yusuf Sürmen ve Uğur Kaya, “Barter ve Muhasebe İşlemleri”, Vergi Dünyası, Mart-2001
- (14) Filiz Aydın, “Şüpheli Alacaklarda Değerleme” Vergi Sorunları, Ocak-2004 syf. 151
- (15) “Geri dönmeyen avansa karşılık ayrılabilir mi?”,Dünya,Veysi Seviğ,16.05.2002
- (16) Maliye Bakanlığı'nın 03.07.1998 tarih ve 29/2978-323/1487024810 sayılı muktezası
- (17) Hadi Ekici, “Borçların Takasının Şüpheli Alacak Uygulaması Açısından Değerlendirilmesi” Vergi Dünyası,sayı:231
- (18) A. Murat Yıldız, “Şüpheli Alacaklar Karşılığı Ayrılmasında Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar” Vergi Sorunları, Aralık-2001
- (19) Filiz Aydın, “Şüpheli Alacaklarda Değerleme” Vergi Sorunları, Ocak-2004 syf.148-149
- (20) Danıştay 4.Dairesinin, 1997/1427 Esas, 1998/828 karar numaralı, 10.3.1998 tarihli kararı
- (21) Tüm Yönleriyle Kurumlar Vergisi Rehberi, Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Şubat 2005, syf.388-389.